LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KANCELIARIJOS
INFORMACIJOS IR KOMUNIKACIJOS DEPARTAMENTO
TYRIMŲ SKYRIUS

Gedimino pr. 53, 01109 Vilnius Tel.: (8 5) 239 6170 / 239 6185
El. p.: tyrimai@lrs.lt; info@lrs.lt; ikd@lrs.lt www.lrs.lt/info

Analitinė apžvalga
21/108

2021-10-29

Ispanijos, Jungtinės Karalystės, Prancūzijos ir Vokietijos transliuotojų teikiamų subtitravimo paslaugų praktika

Europos Parlamento ir Tarybos Direktyvos 2010/13/ES (2010 m. kovo 10 d.) dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytų tam tikrų nuostatų, susijusių su audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikimu, derinimo (Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyvos[1]) preambulėje nurodoma, kad asmenų su negalia ir pagyvenusių asmenų teisė dalyvauti Sąjungos socialiniame ir kultūriniame gyvenime bei būti jo dalimi yra neatsiejamai susijusi su galimybe naudotis audiovizualinės žiniasklaidos paslaugomis. Priemonės, suteikiančios galimybę naudotis šiomis paslaugomis, turėtų apimti gestų kalbą, subtitravimą, vaizdų įgarsinimą ir lengvai suprantamo meniu sukūrimą, bet jais neapsiriboti. Šiuo metu galiojantys ES teisės aktai iš esmės neįpareigoja valstybių narių nustatyti aiškius transliuojamų televizijos programų prieinamumo asmenims, turintiems klausos ar regos negalią, reikalavimus. Direktyvos 7 straipsnyje tik nurodyta, jog valstybės narės skatina jų jurisdikcijai priklausančius žiniasklaidos paslaugų teikėjus užtikrinti, kad jų paslaugos palaipsniui taptų prieinamos minėtas negalias turintiems asmenims[2].

Šie klausimai kiekvienoje valstybėje narėje sprendžiami pagal susiklosčiusią vietos praktiką, turimas technines bei finansines galimybes. Pavyzdžiui, Ispanijoje ir Prancūzijoje konkretūs televizijos programų prieinamumą didinančių priemonių taikymo rodikliai įtvirtinti įstatymuose. Jungtinėje Karalystėje įstatymu pavesta šiuos rodiklius nustatyti transliuotojų veiklos priežiūros institucijai. Vokietijoje, nors teisės aktai neįtvirtina konkrečių programų prieinamumo priemonių taikymo rodiklių, visuomeniniai transliuotojai patys sau nustato atitinkamus įsipareigojimus. Įpareigojimai vykdyti nustatytus televizijos programų prieinamumo žmonėms su negalia didinimo reikalavimus paprastai taikomi ir nacionaliniams (visuomeniniams), ir komerciniams transliuotojams. Dažniausiai nacionaliniams transliuotojams nustatomi griežtesni reikalavimai.

Darbe apžvelgiamos transliuotojų teikiamos paslaugos kurtiesiems ir neprigirdintiems asmenims ir joms taikomi reikalavimai bei rekomendacijos. Pristatomas Ispanijos, Jungtinės Karalystės, Prancūzijos ir Vokietijos televizijos paslaugų prieinamumo žmonėms, turintiems klausos negalią, teisinis reglamentavimas.

---

[1] Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32010L0013&from=EN

[2] Pažymėtina, kad ES institucijose šiuo metu svarstomi teisės aktų projektai, kuriuose numatomi tam tikri reikalavimai, susiję su audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų prieinamumo funkcinių sutrikimų turintiems asmenims didinimu. Pasiūlymas. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su gaminių ir paslaugų prieinamumo reikalavimais, suderinimo (2015 12 02) (žr. 3 str., ir I priedo IV skyrių): http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52015PC0615&from=EN

Subtitrai (angl. *subtitles*), dar vadinami antraštėmis (*captions*), pateikia tekstinį dialogo ir kitų svarbių garso įrašų vaizdą žmonėms, turintiems klausos negalią. Be to, jie leidžia žiūrėti vaizdo įrašą be garso, o tai svarbu socialiniuose tinkluose, kurie pagal numatytuosius nustatymus leidžia vaizdo įrašus be garso.

Subtirtais naudojasi ne tik klausos negalią turintys žmonės, bet ir turintys gerą klausą (pavyzdžiui, kad galėtų mokytis kalbos), tačiau pastarieji nėra tikslinė auditorija. Kurtiesiems ir neprigirdintiesiems pritaikyti subtitrai yra rašytinė televizijos programos metu pateiktų komentarų ir dialogų perraša (transkripcija). Papildoma informacija, tokia kaip spalva ar teksto padėtis ekrane, paprastai yra susieta su kalbėtojais, kad būtų galima atpažinti skirtingus pašnekovus ir taip palengvinti žiūrovo supratimą apie transliuojamą laidą.

Daugiausia televizijos laidų yra subtitruojamos, ir palyginti tik nedidelė dalis laidų (apie 5–10 proc.) yra transliuojamos gestų kalba ar įgarsinamas jų vaizdas (vaizdo įgarsinimas), tad šiame darbe dėmesys skiriamas subtitravimo reguliavimo aspektams.

Ispanija

Audiovizualinės komunikacijos įstatymo (7/2010)[3] 8 straipsnyje, skirtame žmonių su negalia teisėms, nurodyta, kad žmonės, turintys regos ar klausos sutrikimų, turi teisę į audiovizualinę komunikaciją pagal technologines galimybes. Straipsnyje taip pat nurodyta, kad valstybės ar regiono lygiu vykdomose televizijos transliacijose 75 proc. programų turi būti subtitruojamos, o bent dvi valandas per savaitę turi būti transliuojamos programos su gestų kalba. Taip pat bent dvi valandas per savaitę turi būti transliuojamos programos su akustiniais vaizdo aprašymais. Transliuotojai, išskyrus nacionalinį transliuotoją RTVE, gali naudoti reklamą programų prieinamumo žmonėms su negalia didinimo priemonėms finansuoti.

Aukščiau minėti prieinamumo priemonių taikymo rodikliai, priimant Įstatymą 7/2010, buvo numatyti kaip perspektyviniai, tai yra, turėjo būti pasiekti tik 2013 m. Be to, jie taikomi tik komerciniams transliuotojams, o visuomeniniams transliuotojams nuo 2013 m. taikomi dar griežtesni reikalavimai – 90 proc. programų turi būti subtitruojamos ir bent po 10 valandų per savaitę turi būti transliuojamos programos su gestų kalba bei programos su akustiniais vaizdo aprašymais (Įstatymo 7/2010 5 pereinamoji nuostata).

Nacionaliniam transliuotojui CRTVE (*Corporación de Radio y Televisión Española*)[4] priskirtos viešųjų paslaugų misijos vykdymą, tinkamą valstybės lėšų panaudojimą prižiūri ir kitus televizijos ir radijo transliacijos klausimus sprendžia Nacionalinė rinkos ir konkurencijos komisija[5].

2020 m. Komisija paskelbė ataskaitą apie garso ir vaizdo įsipareigojimų, nustatytų audiovizualinės žiniasklaidos prieinamumui, laikymąsi[6]. Ataskaitoje analizuojami 2018 m. duomenys, susiję ir su televizijų teikiamomis subtitravimo paslaugomis. Jau minėta, kad privatūs transliuotojai įpareigoti subtitruoti ne mažiau kaip 75 proc. savo programų, o valstybinių transliuotojų atveju šis reikalavimas padidintas iki 90 proc.

Subtitravimo paslauga į televizijos signalą įterpiama naudojant dviejų tipų technologijas:

- *Teletekstas*. Subtitrus į vaizdo signalą įterpia paslaugos teikėjas, o priėmimo įranga (skaitmeninė televizija arba TDT[7] imtuvas) pateikia ekrane, kai juos suaktyvina žiūrovas.

- *DVB-Sub* (skaitmeninis vaizdo transliavimas, *Digital Video Broadcasting*). Paslaugų teikėjas subtitrus sukonfigūruoja kaip vaizdų sekas ir perduoda juos kartu su programos vaizdo ir

---

[3] *Ley 7/2010, de 31 de marzo, General de la Comunicación Audiovisual*: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2010-5292

[4] „Corporación de Radio y Televisión Española, S.A.“, žinoma kaip „Radiotelevisión Española“ arba RTVE, yra valstybinė valstybinė korporacija, kuri 2007 m. prisiėmė netiesioginį Ispanijos valstybinio radijo ir televizijos paslaugų, žinomų kaip „Ente Público Radiotelevisión Española“, valdymą.

[5] *Comisión Nacional de los Mercados y la competencia*: https://www.cnmc.es/en

[6] *Audiovisual - Informe sobre el grado de cumplimiento de las obligaciones impuestas en materia de accesibilidad en los medios audiovisuales (2018)*: https://www.cnmc.es/sites/default/files/3062819_0.pdf

[7] TDT – skaitmeninė televizija, angl. *Digital Terrestrial Television*

garso signalu. Imtuvas generuoja šiuos vaizdus ir transliacijos metu juos pateikia. Ši technologija suteikia daugiau galimybių ir aukštesnę grafinę kokybę (daugiau spalvų, šriftų ir teksto formatų).

Didžiausios transliuotojų grupės, valstybinė CRTVE grupė ir privati „Atresmedia“ grupė, subtitruoti naudoja abi technologijas, tačiau „Atresmedia“ savo žiūrovams teikia abiejų technologijų galimybes visuose kanaluose, o CRTVE atveju standartinės raiškos kanalai teikia subtitrus teleteksto pagalba, o didelės raiškos kanaluose subtitrai teikiami DVB technologijos pagalba. Atkreiptinas dėmesys, kad transliuotojai laidos pradžioje ir sugrįžus į laidą po reklamos ekrane pateikia specialų ženklą (piktogramą) apie subtitrų paslaugos prieinamumą. Šia prasme Ispanijos standartizacijos asociacijos (UNE)[8] standartas „Informacija apie skaitmeninės antžeminės televizijos transliacijų turinį“, susijęs su turinio prieinamumo paslaugomis, nustato, kad „turi būti pateikta nuoroda į galimų subtitrų sąrašą, nurodant tuos, kurie yra skirti kurtiesiems ar neprigirdintiems žmonėms ir nurodyti gestų kalbos paslaugos prieinamumą. Kalba, atitinkanti kiekvieną galimą subtitrų arba garso aprašo komponentą, turi būti užkoduota pagal ISO 639-2 nuostatas. Šis parametras yra privalomas.

Kalbant apie subtitravimo paslaugą, Ispanijos standartizacijos asociacijos patvirtintame standarte „Subtitrai kurtiesiems ir klausos negalią turintiems žmonėms“ yra keletas rekomendacijų garso ir vaizdo paslaugų teikėjams dėl subtitrų kokybės parametrų (subtitrų formatas, eksponavimo greitis, informacija apie garso efektus ir muziką ir kt.). Tačiau bent iki ataskaitoje aptariamų 2018 m. nebuvo teisinės nuostatos, nustatančios minimalius kokybės parametrus, kuriuos turi atitikti audiovizualinių paslaugų teikėjai, ir savo ruožtu galėtų būti prižiūrimi šios reguliavimo institucijos. Pažymėtina, kad kaip laikomasi standartų, prižiūri juos patvirtinusi Ispanijos standartizacijos asociacija.

Minėtoje Komisijos ataskaitoje teigiama, kad analizuojamais 2018 m. iš viso buvo subtitruota 164 143 valandų transliacijų, t. y. maždaug 86 proc. visų transliuojamų programų (7 proc. daugiau nei 2017 m.). 2018 m. valstybinės televizijos kanalai (CRTVE grupė) toliau didino subtitravimo lygį ir pasiekė daugiau nei 94 proc. vidurkį.

Pažymėtina, kad Madrido Karolio III universiteto mokslininkai sukūrė programinę subtitravimo įrangą, kuri 2020 m. buvo įdiegta 10 iš 17 Ispanijos radijo ir televizijos regioninių centrų, ir tokiu būdu regionines žinių laidas galima subtitruoti realiuoju laiku[9]. Universiteto tyrimų grupė įdiegė visiškai autonominę automatinio subtitravimo sistemą realiuoju laiku, naudodama dirbtinio intelekto metodus ir mašininį mokymąsi.

Pranešama, kad pati programinė įranga perrašo balsą į tekstą ir siunčia jį į subtitrų įterpimo sistemą Ispanijos visuomeninio transliuotojo RTVE būstinėje Madride. Iš ten ir tuo pačiu metu informacija siunčiama į kiekvieną jos centrą, kad kiekviena regioninė bendruomenė galėtų matyti atitinkamus subtitrus pagal jos transliuojamą audiovizualinį turinį. Teigiama, kad sukurtos sistemos pagalba galima palaikyti didelio skaičiaus subtitrų generavimą ir perdavimą vienu metu, nedarant įtakos kiekvienos transliacijos subtitrų kokybei ar greičiui. Priešingai nei dabartinė „perkalbėjimo“ (angl. *“respeaking”*) sistema, kuri šiuo metu naudojama ir kuriai reikia, kad kas nors pristatytų ir išsiųstų transkripciją, sukurta naujoji sistema procesą vykdo debesyje ir beveik nereikalauja žmogaus įsikišimo, infrastruktūros ar konkrečios vietos. Aiškinama, kad sistema analizuoja rezultatus realiuoju laiku iš kelių balso atpažinimo priemonių ir sukuria galutinį nuorašą, kurio rezultatai yra pranašesni už individualius atskirų sistemų rezultatus.

Ši programinė įranga atitinka subtitravimo taisykles ir sukuria daugiausia 37 simbolius dviejose arba trijose eilutėse, kaip reikalaujama. Be to, ji automatiškai įtraukia skyrybos ženklus ir nustato teisingus kiekvienoje srityje vartojamus terminus, kurie buvo pridėti atskirai pagal regioną, siekiant gauti efektyvesnį nuorašą ir sumažinti kitų panašių sistemų daromas klaidas.

Jungtinė Karalystė

---

[8] *Spanish Association for Standardization (UNE)*: https://www.en.une.org/la-asociacion/la-asociacion

[9] *UC3M software subtitles Spanish Radio and Television (RTVE) regional news reports in real time*: https://www.uc3m.es/ss/Satellite/UC3MInstitucional/en/Detalle/Comunicacion_C/1371294649378/1371215537949/UC3M_software_subtitles_Spanish_Radio_and_Television_(RTVE)_regional_news_reports_in_real_time

2003 m. Ryšių įstatymo[10] 3 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad Ryšių tarnyba (angl. *The Office of Communications (OFCOM)*), be kitų funkcijų vykdanti ir transliuotojų veiklos priežiūrą bei reguliavimą, turi, be kita ko, atsižvelgti į negalią turinčių asmenų poreikius.

Pagal Ryšių įstatymo 303 straipsnį OFCOM yra įpareigota patvirtinti ir reguliariai atnaujinti kodeksą, kuriame būtų numatytos klausos ir regos sutrikimų turinčių asmenų galimybes suprasti transliuojamas programas ir jomis naudotis gerinančios priemonės bei jų taikymo apimtis. Kodekse taip pat įtvirtintos nuostatos, pagal kurias transliuotojams nustatomas reikalavimas užtikrinti, kad informacija apie žmonėms su negalia taikomas pagalbos priemones būtų prieinama tiems, kas jomis, tikėtina, norėtų pasinaudoti.

OFCOM gali atleisti tam tikras laidas nuo subtitrų reikalavimo, atsižvelgdama į tokius veiksnius: kiek neįgalieji turės naudos iš prieinamų paslaugų, numatytos auditorijos dydis, žmonių skaičius auditorijoje, kuriems būtų naudingos prieinamos paslaugos, ar numatoma auditorija yra Jungtinėje Karalystėje, techninio sudėtingumo laipsnis, subtitravimo kaina, palyginti su pirmiau nurodytais veiksniais[11].

OFCOM Televizijos prieinamumo paslaugų kodekse[12] (paskutinė versija patvirtinta 2017 m.) nustatyti konkretūs subtitravimo, gestų kalbos ir vaizdo įgarsinimo taikymo televizijos programose reikalavimai, kurių turi laikytis visi transliuotojai. Visuomeninę misiją vykdantiems transliuotojams taikomi reikalavimai, numatyti minėto kodekso 1 priede. Jame nurodyta, kad nacionalinio transliuotojo BBC kanalai (išskyrus *BBC Parliament* kanalą) turi subtitruoti 100 proc. jų programų turinio, 10 proc. jų programų turinio (išskyrus *BBC News*) turi būti su vaizdo įgarsinimu ir 5 proc. su gestų kalba.

Kodekse subtitrai apibrėžiami kaip tekstas ekrane, vaizduojantis kalbą ir garso efektus, kurie gali būti negirdimi žmonėms su klausos negalia, ir kuo labiau sinchronizuoti su garsu.

Subtirtais naudojasi ne tik klausos negalią turintys žmonės, bet ir turintys gerą klausą (pavyzdžiui, kad galėtų mokytis kalbos), tačiau pastarieji nėra tikslinė auditorija. Dėl skirtingų subtitrų naudotojų poreikių sunku pateikti visiems tinkančius subtitrus, todėl Kodekse pateiktos gairės atspindi visuotinai priimtą praktiką.

Transliuotojai, turintys ribotas subtitravimo kvotas (pavyzdžiui, 10 proc.), turėtų teikti pirmenybę populiariausioms laidoms, nes jų subtitravimas greičiausiai bus naudingas daugumai žmonių. Transliuotojams rekomenduojama taip pat nepamiršti subtitruoti laidas, kurios gali būti labiau įdomios vyresnio amžiaus žmonėms, nes jie sudaro didelę subtitrų naudotojų dalį. Didėjant kvotoms, rekomenduojama subtitruoti įvairesnes laidas, patrauklias įvairių tipų žiūrovams.

OFCOM Televizijos prieinamumo paslaugų kodekse pateikiami subtitravimo pateikimo televizijoje gerosios praktikos pavyzdžiai.

Pateikimas. Subtitruojant visiems subtitrams turi būti naudojamas *Tiresias* ekrano šriftas. Standartinės raiškos skaitmeninės televizijos paslaugų subtitrų tekstas turėtų būti apšviestas bent 50 proc. Nors OFCOM nereglamentuoja subtitravimo įrangos, naudojamos subtitrams teikti kabelinėse ir palydovinėse paslaugose, OFCOM taip pat rekomenduoja kabelinės ir palydovinės platformos teikėjams laikytis to paties standarto. Transliuotojai raginami naudoti *antialiasing* metodą[13], kad subtitrai būtų aiškesni. Subtitrai turi būti patalpinti 14:9 ekrano „saugioje subtitrų srityje“ ir paprastai turėtų būti ekrano apačioje, nebent jie užstotų kalbėtojo burną ar kitą svarbią informaciją ar veiklą.

Iš anksto įrašyti ir tiesioginiai subtitrai. Iš anksto paruošti subtitrai yra geriausias būdas pateikti tikslius, lengvai įskaitomus ir gerai sinchronizuojamus subtitrus, todėl juos reikėtų naudoti iš anksto įrašytoms laidoms. Rekomenduojamos spalvos yra balta, geltona, žalsvai mėlyna ir žalia vientisame juodame fone, nes jos užtikrina geriausią kontrastą. Kai reikia naudoti slenkančius

---

[10] *Communications Act 2003*: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/21/contents

[11] *UK Subtitle Regulations for Television & Broadcast Media*: https://www.3playmedia.com/blog/uk-subtitle-regulations-for-television-broadcast-media/

[12] *Ofcom's Code on Television Access Services*: https://www.ofcom.org.uk/__data/assets/pdf_file/0020/97040/Access-service-code-Jan-2017.pdf

[13] Angl. *antialiasing* – skaitmeninių vaizdų apdorojimo technologija, kai, vaizduojant didesne raiška, grafinis vaizdas koreguojamas, siekiant paslėpti atsiradusius netolygumus

subtitrus, siekiant didžiausio tikslumo ir sinchronizavimo lygio, tiesioginiai subtitrai turėtų būti nenutrūkstantys ir sklandūs.

Išdėstymas. Subtitrus paprastai turėtų sudaryti vienas sakinys, užimantis ne daugiau kaip dvi eilutes, nebent trys eilutės neuždengia vaizdo. Jei reikia, sakinius reikėtų skaidyti, kad kiekvienas subtitras sudarytų suprantamą segmentą. Jei atsiranda pertraukų, padalijimas turėtų būti atliekamas taip, kad būtų aišku, kad informacijos bus daugiau. Reikia vengti žodžio dalijimo eilučių lūžiuose.

Informacija, nesusijusi su kalba. Be pačios kalbos, subtitrai turėtų aiškiai apibūdinti svarbią informaciją, nesusijusią su kalba (pavyzdžiui, bet kokios muzikos nuotaiką ir dainų žodžius, jei įmanoma (naudojant # ženklą prieš ir užbaigiant muziką), garsesnę kalbą (didžiosiomis raidėmis). Subtitrai turi būti pateikiami horizontaliai bet kokių garso efektų kryptimi, o jei kalbos šaltinis nėra iš karto matomas, pirmieji subtitrai turi būti su šaltiniu žyminčia antrašte. Kai atsiranda ilgų bekalbių pauzių, reikia įterpti aiškinamąjį antraštę. Skirtingiems kalbėtojams žymėti turėtų būti naudojamos skirtingos spalvos.

Kalbos ir subtitrų sinchronizavimas. Privalu siekti kuo tiksliau sinchronizuoti kalbą ir subtitrus. Subtitrų atsiradimas turėtų sutapti su kalbos pradžia, o išnykimas turėtų maždaug sutapti su kalbos pabaiga. Tiesioginėse laidose turėtų būti siekiama, kad neišvengiamas subtitrų pateikimo delsimas būtų kuo mažesnis (ne daugiau kaip 3 sekundės), kad būtų galima tiksliai pateikti tai, kas sakoma.

Subtitravimo greitis. Iš anksto įrašytų programų greitis paprastai neturi viršyti 160–180 žodžių per minutę. Nors apriboti subtitrų greitį visoms tiesioginėms laidoms gali būti neįmanoma, užsakomieji redaktoriai ir prodiuseriai turėtų žinoti, kad dialogą, kuriam prireiktų didesnių nei 200 žodžių per minutę subtitrų, daugeliui žiūrovų būtų sunku sekti. Galima apsvarstyti galimybę rodyti tris subtitrų eilutes, o ne dvi, kad būtų galima ilgiau skaityti subtitrus, jei tai neužgožia svarbių vaizdo dalių. Mažiems vaikams tinka lėtesnis greitis ir akyliau redaguoti subtitrai, nes vaikai ir tėvai naudoja subtitrus ugdydami raštingumo įgūdžius.

Tikslumas. Subtitrų naudotojai turi turėti galimybę ir matyti, kas vyksta ekrane, ir skaityti subtitrus, todėl svarbu, kad jie būtų kuo tikslesni, kad žiūrovams nereikėtų spėlioti, ką reiškia netikslūs subtitrai. Transliuotojai turėtų užtikrinti, kad prieš perduodant iš anksto įrašytų programų subtitrų tikslumas būtų patikrintas. Jei reikia pateikti tiesioginius subtitrus, labai svarbu iš anksto pasiruošti – jei įmanoma, reikia gauti scenarijaus medžiagą, turėtų būti parengtas specialus žodynas. Tiesiogiai transliuotų laidų pakartojimų subtitrai turėtų būti peržiūrėti ir prireikus suredaguoti.

Reklama. Laidos pradžioje ekrane turėtų būti įskaitomai rodomas žodis „Subtitrai“ (Subtitles).

OFCOM Televizijos prieinamumo paslaugų kodekse yra nustatytas reikalavimas, kad televizijos paslaugų teikėjai skatintų potencialių paslaugų naudotojų informuotumą apie jų televizijos prieigos paslaugų prieinamumą, elektroniniame programų vadove (EPG) pateikiant tikslią ir savalaikę informaciją. Elektroninio programų vadovo operatoriams nustatytas įpareigojimas nurodyti, kurioms laidoms teikiamos tam tikros paslaugos ir žymėti jas specialiais ženklais: subtitravimo (*subtitling* (S)), vaizdo įgarsinimo (*audio description* (AD)) ir gestų kalbos (*signing* (SL)).

OFCOM taip pat yra patvirtinusi televizijos prieigos paslaugų teikimo gaires[14], kuriose iš esmės pakartojamos Televizijos prieinamumo paslaugų kodekso nuostatos. Šiose gairėse taip pat pateikiami subtitravimo, vaizdo įgarsinimo ir gestų kalbos pateikimo televizijoje gerosios praktikos pavyzdžiai. Toliau pateikiami gestų kalbos, transliacijose dažnai susijusios su subtitrais, pateikimo gerosios praktikos pavyzdžiai:

Kalba. Britų gestų kalba (*British Sign Language*) turėtų būti numatytoji programų kalba, tačiau transliuotojai taip pat gali naudoti kitas gestų kalbos formas (pavyzdžiui, „Makaton“ vaikams skirtoms programoms arba „Sign Supported English“ laidoms, skirtoms daugiausia kurtiesiems vėlesniame gyvenime), jei konsultuojantis su neįgaliųjų grupėmis tai būtų priimtina. Kiek įmanoma, gestų kalba transliuojamų laidų (*signed programmes*) vertimas ir įgarsinimas turėtų būti sinchronizuojami su originalia kalba / gestų kalba.

---

[14] *Ofcom's Guidelines on the Provision of Television Access Services*: https://www.ofcom.org.uk/__data/assets/pdf_file/0025/212776/provision-of-tv-access-services-guidelines.pdf

Pristatymas. Gestų kalba transliuojamos laidos gali būti pateikiamos arba verčiamos (*may be presented or interpreted*) į gestų kalbą. Tokios laidos turėtų būti subtitruotos, kad gestų kalbą ir subtitrus naudojantiems žmonėms būtų lengviau jas suprasti ir mėgautis.

Gestų kalbos vertėjai. Gestų kalbos vedėjai, reporteriai ir vertėjai turėtų būti kvalifikuoti, kad galėtų efektyviai bendrauti televizijoje. Svarbu, kad apranga leistų juos aiškiai matyti ekrane.

Vaizdo dydis. Gestų kalbos vertėjo įprastai turėtų būti rodomas dešinėje ekrano pusėje ir užimti ne mažiau kaip 1/6 ekrano ploto.

Technika. Gestų kalbos vertėjas turėtų naudoti atitinkamą techniką, kad nurodytų, kieno kalbą verčia, ir atkreiptų dėmesį į reikšmingus garso efektus.

Paslaugos teikimas. Leidžiami įvairūs paslaugos teikimo būdai, jei gestų kalbos teikimas atitinka Rekomendacijų nuostatas, yra prieinamas visiems žiūrovams prieinama forma ir nereikia pirkti specialios įrangos ar paslaugų. Pavyzdžiui, transliuotojai gali pasirinkti naudoti interaktyvias paslaugas, kad pateiktų laidos versiją gestų kalba vienu metu su versija be gestų kalbos, jei interaktyvi parinktis yra paskelbta laidos pradžioje, yra viso ekrano dydžio ir atitinka šiose gairėse nustatytus standartus. Transliuotojai, norintys naudoti naujas gestų kalbos teikimo formas, pirmiausia turėtų pasikonsultuoti su OFCOM ir neįgaliųjų grupėmis.

Didžiausias Jungtinės Karalystės transliuotojas BBC pateikia BBC akademijos 2021 m. parengtą „Subtitravimo vadovą“[15], kuriame vadovaujantis OFCOM patvirtintomis nuostatomis, pateikiamos detalios subtitravimo rekomendacijos: subtitruoto teksto eilučių lūžiai, trukmė, sinchronizacijos reikalavimai, galimi naudoti ženklai, kalbėtojų identifikavimo aspektai, spalvų paletė, išdėstymas ekrane ir pan., pateikiamos rekomendacijos, kaip subtitruoti vaikams iki 11 m. amžiaus skirtas laidas, taip pat tiesioginių transliacijų subtirtravimo aspektai.

Paruoštų subtitrų formatas priklauso nuo pristatymo maršruto ir platformos. Paprastai linijiniam transliavimui suplanuotų programų subtitrai, įskaitant „iPlayer-first“, pristatomi į „Playout“ ir „File Based Delivery“ kaip *STL* ir *EBU-TT* 1 dalies failai. Tik internetinis turinys, nepritaikytas linijiniam transliavimui, pristatomas kaip *EBU-TT-D* failai. Subtitrai turi atitikti Europos transliuotojų sąjungos (EBU)[16] patvirtintą specifikaciją TECH 3264-E[17].

EBU-TT yra BBC pagrindinis / strateginis failo formatas, skirtas subtitrams ir susijusiems metaduomenims fiksuoti. BBC turi ir toliau eksploatuoti sistemas, kuriose naudojami senesni formatai, pavyzdžiui, teletekstas: tais atvejais, kai šios senosios sistemos nustato apribojimus, tie apribojimai įtraukiami į BBC „Subtiravimo vadovą“. Teletekstas kai kuriose platformose vis dar naudojamas perduoti subtitrus ir / arba juos rodyti.

Jungtinės Karalystės Reklamos praktikos komitetas taip pat pateikė transliacijų gaires[18], kuriose aiškina Televizijos prieinamumo paslaugų kodekso nuostatų taikymą transliuojamos televizijos reklamos aspektu (nurodoma subtitrų rodymo trukmė, teksto ir fono spalvų galimi deriniai, rekomenduojami raidžių dydžiai ir t.t.).

Škotijos subtitravimo, vaizdo įgarsinimo ir gestų kalbos įmonė „Screen Language“[19] skelbia galinti sukurti įvairiausių formatų subtitrus, įskaitant su .srt, .ssa, .stl (EBU), .vtt, .ttml, .smil, .xml plėtiniais. Subtitrai gali būti pagrįsti tekstu arba vaizdu. Vaizdu pagrįsti subtitrai yra didesni aplankai, kuriuos galima importuoti į redagavimo programinę įrangą, pavyzdžiui, *Final Cut Pro, Adobe Encore* ir *DVD Studio Pro*.

Prancūzija

---

[15] *BBC. Subtitle Guidelines*: https://bbc.github.io/subtitle-guidelines/
[16] *European Broadcasting Union*: https://www.ebu.ch/home
[17] *Specification of the EBU subtitling data exchange format*: https://tech.ebu.ch/docs/tech/tech3264.pdf
[18] *CAP. On screen text and subtitling in TV ads. Advertising Guidance (broadcast)*: https://www.asa.org.uk/asset/20ED7615-F053-4165-91A180D8F2CE8E0C/
[19] *Subtitles for the Deaf and Hard of Hearing*: https://screenlanguage.co.uk/subtitles/

2005 m. priimtame Neįgalių asmenų lygių teisių ir galimybių, dalyvavimo ir pilietiškumo įstatyme[20] įtvirtintas reikalavimas nuo 2010 m. pritaikyti televizijos programas neįgaliems asmenims.

Informavimo laisvės įstatyme[21] įtvirtintos nuostatos, pagal kurias privaloma subtitruoti televizijos programas. Visuomeniniam ir komerciniam transliuotojui, kurio vidutinė metų auditorija viršija 2,5 proc. visų televizijos žiūrovų, taikoma prievolė subtitruoti visas programas, išskyrus reklaminius intarpus (28 str.). Atkreiptinas dėmesys, kad šio įpareigojimo yra paisoma, ir net 11 televizijos kanalų (penki iš jų – *France Télévisions* grupės kanalai) savo programas transliuoja su subtitrais, o kiekvieno kanalo subtitruotų programų trukmė 2016 m. buvo nuo 5 507 iki 8 200 val.[22]

Televizijos kanalams, kurių metinė auditorija mažesnė nei 2,5 proc., taip pat taikomas programų prieinamumo reikalavimas pagal tam tikras proporcijas (subtitruojama nuo 30 iki 85 proc. programų).

Vyriausioji audiovizualinė taryba[23] yra institucija, užtikrinanti, kad radijas ir televizija laikytųsi 1986 m. Informavimo laisvės įstatymo nuostatų. Be kitų uždavinių Taryba taip pat nustato televizijos kanalams subtitruojamų programų proporcijas, reikalavimus subtitrams.

2011 m. Taryba, atsižvelgdama į visuomenės poreikius, patvirtino subtitrų kokybės nuostatus (Subtitrų kurtiesiems ar neprigirdintiems asmenims kokybės chartija)[24].

Jau minėta, kad subtitruojamų laidų dalis priklauso nuo kanalo auditorijos dydžio. Taryba su tais televizijos kanalais, kurių metų auditorija yra mažesnė nei 2,5 proc., sudaro susitarimą, kuriame nustatytos subtitruojamų laidų proporcijos. Taryba, siekdama suderinti kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų poreikius bei transliuotojų galimybes, pateikė siūlymus tam tikriems kanalams[25]. Pavyzdžiui, TNT televizijos trims kanalams pasiūlyta transliuoti trejas subtitruotas žinių laidas ir vieną žinių laidą su gestų kalba nuo pirmadienio iki penktadienio, ir keturias subtitruotas žinių laidas savaitgalio ir švenčių dienomis.

Kabelinės televizijos kanalams, skirtiems 3–6 metų vaikams, pareiga subtitruoti pakeista įpareigojimu nuo 2011 m. transliuoti vieną laidą, pritaikytą mokytis prancūzų gestų kalbos (pranc. *Langue des Signes Française*), ir vieną laidą, išverstą į prancūzų gestų kalbą.

Taryba taip pat nustatė, kiek valandų ar rungtynių turi būti subtitruojama sporto kanaluose. Pavyzdžiui, „Eurosport France“ kanalas turi užtikrinti, kad nuo 2010 m. būtų subtitruota 400 valandų transliacijos (jos paskirstomos „Eurosport France“ ir „Eurosport 2“ kanalams).

Televizijos kanalų, kurių metinės apyvarta yra nuo 3 iki 7 mln. EUR, subtitruojamų laidų procentas sumažinamas iki 10 proc.

Kurtiesiems ir neprigirdintiesiems prieinamose laidose, turi būti nurodyta, ar yra jiems pritaikytų subtitrų. Kurtiesiems ir neprigirdintiesiems skirti subtitrai yra rašytinė televizijos programos metu pateiktų komentarų ir dialogų perraša (transkripcija). Papildoma informacija, tokia kaip spalva ar teksto padėtis ekrane, paprastai yra susieta su pašnekovais, kad būtų galima atpažinti skirtingus pašnekovus ir taip palengvinti žiūrovo supratimą apie programą.

Tokių subtitrų kūrimas ir platinimas apima kelis techninius procesus, kurie visi yra standartizuoti. Subtitrai gali būti sukurti iš anksto arba kuriami realiuoju laiku tiesioginės transliacijos metu. Subtitrų kūrimas realiuoju laiku (pavyzdžiui, sporto renginio, diskusijos metu) reikalauja tikslumo ir kompetencijos. Tokio subtitravimo metu taikomi „balso subtitrai“ (*„sous-titreur vocal“*), dar vadinami „papūga“ *(„perroquet“*), kuriems naudojama balso atpažinimo programa (programinė

---

[20] *Loi n° 2005-102 du 11 février 2005 pour l'égalité des droits et des chances, la participation et la citoyenneté des personnes handicapées*: https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000809647/

[21] *Loi n° 86-1067 du 30 septembre 1986 relative à la liberté de communication (Loi Léotard):*https://www.legifrance.gouv.fr/loda/article_lc/LEGIARTI000042727318/

[22] Europos dokumentų ir informacijos centras. Prancūzijos parlamento kanceliarijos atsakymas (ECPRD. Request No. 3625).

[23] *Conseil supérieur de l'audiovisuel*: https://www.csa.fr/

[24] Charte relative à la qualité du sous-titrage à destination des personnes sourdes ou malentendantes: https://www.csa.fr/content/download/20043/334122/version/3/file/Chartesoustitrage122011.pdf

[25] *Le sous-titrage:* https://www.csa.fr/Proteger/Garantie-des-droits-et-libertes/Les-droits-des-personnes-handicapees/Le-sous-titrage

įranga automatiškai kuria tekstą, o redaktorius redaguoja tekstą, taisydamas rašybos ar galimas stiliaus klaidas). Kitas variantas – stenografuotojai (*vélotypiste*), naudojantys greitąją spausdinimo klaviatūrą, suteikiančią galimybę rašyti kalbėjimo greičiu pagal skiemeninio rašymo principus. Pastarasis metodas itin dažnai naudojamas per televiziją transliuojant parlamento posėdžius, kai pateikiami klausimai vyriausybei.

TNT televizijoje subtitrai koduojami vadovaujantis ETS 300 743 standartu (DVB Subtitling systems) – Europos transliuotojų sąjunga (EBU) rekomenduoja jį kaip pageidaujamą skaitmeninės televizijos paslaugų subtitrų formatą. Pagal šį standartą užkoduoti subtitrai perkeliami per tinklą kaip vaizdai, prieš tai juos iššifruojant ir atkuriant televizoriaus ekrane tinkamu laiku (kai transliuojami dialogai). Šis standartas leidžia pateikti patobulintos rašybos subtitrus ir todėl labiau įskaitomus bei malonesnius akiai nei „teleteksto“ tipo, redaktoriams leidžia nustatyti šrifto ypatybes (stilių, dydį, tarpus).

TNT adapteris (*l'adaptateur TNT*) arba televizorius su integruotu dekoderiu turi būti suderinami su *DVB_Subtitling* standartu, kad būtų galima versti (*interpréter*) ir rodyti tokio tipo subtitrus.

Vokietija

Vokietijoje yra priimtas Neįgalių asmenų lygių galimybių įstatymas[26], kuriame nėra nuostatų apie audiovizualinių paslaugų prieinamumą klausos ir regos negalią turintiems asmenims. Tokios nuostatos yra patvirtintos kai kuriose federalinėse žemėse[27].

Valstybinės radijo ir televizijos transliacijų sutarties[28] 3 straipsnyje įtvirtinta bendro pobūdžio norma, pagal kurią audiovizualinių paslaugų transliuotojai pagal savo technines ir finansines galimybes teikia kuo geresnes prieinamumo paslaugas.

Vokietijos visuomeninis transliuotojas ARD, kuris vienija ir devynis federalinių žemių transliuotojus, yra patvirtinęs veiklos, kuria siekiama pagerinti audiovizualinių paslaugų prieinamumą, gaires. Gairėse įtvirtintomis nuostatomis pats transliuotojas įsipareigoja gerinti ir plėsti tokių paslaugų klausos negalią turintiems asmenims prieinamumą. Panašius įsipareigojimus yra patvirtinęs ir kitas visuomeninis transliuotojas – ZDF. Siekdamas pagerinti prieinamumo paslaugas klausos negalią turintiems asmenims, ZDF nuo 2013 m. visas nuo 16 val. iki 22.15 val. transliuojamas laidas subtitruoja, taip pat subtitruoja visas pagrindines laidas.

ARD daugiau kaip 90 proc. (kai kurių šaltinių duomenimis, 95 proc.) savo transliuojamos programos subtitruoja, o privatūs transliuotojai (pavyzdžiui, *Kabel 1, RTL, Pro 7*) subtitruoja maždaug tik 7 proc. transliuojamos programos.

Nuo 2013 m. ARD Pirmoji programa (vok. *Erste Programm*) ir visi devyni ARD priklausantys federalinių žemių transliuotojai pirmą kartą transliuojamą laidą privalomai subtitruoja. Nuo 2012 m. visos ARD laidos, pasiekiamos ARD mediatekoje (*On-line-Angebot),* yra subtitruotos.

Atkreiptinas dėmesys, kad laidų su subtitrais transliuojama kur kas daugiau nei laidų gestų kalba. Tačiau laidos gestų kalba dažniausiai yra pasiekiamos transliuotojų (visuomeninių) mediatekose.

2015 m. transliuotojų kompanijų ARD, ORF, SRF ir ZDF devyni regioniniai transliuotojai susitarė dėl subtitrų standartų[29]. Patvirtintuose standartuose nustatytas subtitrų formatas ir vieta ekrane (įprastai ne daugiau kaip dvi eilutės subtitrų ekrano apačioje, tačiau specialių formatų subtitrai

---

[26] *Behindertengleichstellungsgesetz*: http://www.bmas.de/SharedDocs/Downloads/DE/PDF-Meldungen/2016/gesetz-zur-weiterentwicklung-des-behindertengleichstellungsrechts.pdf;jsessionid=39E96603EB7139A0C34A622F6710F012?__blob=publicationFile&v=2

[27] Vokietijos parlamento kanceliarijos atsakymas (ECPRD. Request No. 3625).

[28] *Staatsvertrag für Rundfunk und Telemedien*: https://recht.nrw.de/lmi/owa/br_text_anzeigen?v_id=10000000000000000502

[29] *Untertitel-Standards von ARD, ORF, SRF, ZDF*: https://www.rbb-online.de/fernsehen/untertitel_angebot/themen/untertitel-standards-ard-orf-srf-zdf.html

gali būti rodomi skirtingai; nenaudojamas vadinamasis slinkimas), reikalavimas nurodyti subtitrų rengėją. Subtitrų šrifto dydis, siekiant geresnio įskaitomumo, visuomet yra dvigubai didesnis (teleteksto šrifto dydis), o vienoje eilutėje naudojami ne daugiau kaip 37 simboliai. Rodymo laikas priklauso nuo simbolių skaičiaus teksto bloke, minimalus laikas yra 1 sekundė (apskaičiuojant rodymo laiką naudojama bazinė vertė – 13–15 simbolių per sekundę, tačiau vaikų ir jaunimo laidoms gali būti taikoma ir mažesnė vertė). Subtitrų spalvos naudojamos kalbėtojams ir balsams priskirti (rekomenduojama juodame fone naudoti baltą, geltoną, žalsvai mėlyną ir žalią spalvas). Subtitruojant siekiama sinchroniškumo su transliuojamu vaizdu / garsu. Subtitrams taikomos naujos vokiečių kalbos rašybos taisyklės (Dudeno rekomendacija). Keiksmažodžiai, svetimžodžiai ir pan. yra išsaugomi.

ARD, ORF, SRF ir ZDF patvirtintuose subtitrų standartuose yra atskiros rekomendacijos vaikams ir paaugliams skirtų laidų subtitrams.

ARD televizijos Pirmasis kanalas (*Das Erste*) informuoja, kad subtitrai pateikiami teleteksto formatu arba skaitmeniniu būdu kaip DVB subtitrai ir per hibridinę televiziją (HbbTV)[30]. 98 proc. visų Pirmojo kanalo laidų dabar pateikiamos su subtitrais[31]. Palyginti 2017 m. buvo 95 proc. subtitruotų laidų, o 2013 m. 80 proc.

Atkreipiamas dėmesys, kad skaitant teksto įsisavinimo geba sumažėja iki maždaug 180 žodžių per minutę, o žmonės praradę klausą nuo gimimo gali apdoroti apie 140 žodžių per minutę dėl skirtingos žodžių fiksavimo technikos. Atsižvelgiant į tai tekstus kartais tenka perfrazuoti ir trumpinti. Tokiu atveju reikia pasirūpinti, kad kontekstas nebūtų prarastas, o klausos negalią turintys žiūrovai gautų visą informaciją.

Pagrindinė Vokietijos transliuotojų veiklos priežiūros institucija yra 14 regioninių žiniasklaidos institucijų asociacija „Die Medienanstalten“[32], kuri nuo 2012 m. kasmet parengia prieigos prie televizijos teikiamų paslaugų ataskaitą. Žemės turi savas transliuotojų veiklos priežiūros institucijas, pavyzdžiui, Brėmeno žemės žiniasklaidos institucija[33] ar Berlyno ir Branderburgo žiniasklaidos institucija[34].

Parengė
Informacijos ir komunikacijos departamento
Tyrimų skyriaus patarėja
Dalia Juknevičiūtė
Tel. (8 5) 239 6185, el. p. dalia.jukneviciute@lrs.lt

Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus parengti analitiniai ir informaciniai darbai skirti Seimo narių parlamentinei ir Seimo kanceliarijos veiklai. Šiuose darbuose pateikta informacija nėra oficiali Lietuvos Respublikos Seimo pozicija.
Šį darbą atgaminti, išleisti, platinti, versti, perdirbti, viešai skelbti, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis, galima tik gavus Seimo kanceliarijos leidimą.
Visais atvejais naudojant šį darbą privaloma nurodyti šaltinį.

© Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, 2021

[30] Hibridinė televizija (Hybrid Broadcast Broadband TV – HbbTV) sujungia eteriu transliuojamą nemokamą televiziją su internetine platforma.
[31] *Das Erste. Untertitel*: https://www.daserste.de/specials/service/untertitel-allgemein100.html
[32] *The Media Authorities (Die Medienanstalten)*: https://www.die-medienanstalten.de/en/
[33] *Bremische Landesmedienanstalt*: https://www.bremische-landesmedienanstalt.de/
[34] *MABB- Medienanstalt Berlin-Brandenburg*: https://www.mabb.de/home.html